

ПРОЕКТУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ПОТРЕБ ІНВАЛІДІВ ТА ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ОДИН ІЗ ЗНАЧИМИХ НАПРЯМКІВ У СУЧАСНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ АРХІТЕКТУРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

М. В. Шолух

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна, 2, м. Макіївка, Донецька область, Україна, 86123.
E-mail: ar-proekt@mail.ru*

Отримана 2 березня 2012; прийнята 23 березня 2012.

Анотація. Стаття присвячена проблемам підготовки студентів і аспірантів архітектурних спеціальностей з питань проектування для потреб інвалідів та людей похилого віку. Розглядається досвід підготовки спеціалістів у цьому напрямку шляхом доповнення й переробки деяких теоретичних та практичних дисциплін, які викладаються в архітектурних ВНЗ. Акцентується увага на суттєвих недоліках цього підходу, на неможливості забезпечення цілісності сприйняття матеріалу. На основі результатів виконаних досліджень автор доходить висновку про необхідність і доцільність розробки єдиного тематичного курсу, цілком спрямованого на підготовку у цьому напрямку. Надається коротка характеристика деяких найважливіших питань у галузі спеціалізованого дизайну і архітектури, які можуть бути покладені в основу змісту курсу, що пропонується.

Ключові слова: люди з обмеженими фізичними можливостями, специфічні й загальнолюдські потреби, сучасні вимоги до підготовки студентів архітектурних спеціальностей, тематичний курс з питань проектування для потреб інвалідів та людей похилого віку, цілісність і адекватність сприйняття матеріалу.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ С УЧЕТОМ ПОТРЕБНОСТЕЙ ИНВАЛИДОВ И ЛЮДЕЙ ПРЕКЛОННОГО ВОЗРАСТА КАК ОДНО ИЗ ЗНАЧИМЫХ НАПРАВЛЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ АРХИТЕКТУРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Н. В. Шолух

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина, 2, г. Макеевка, Донецкая область, Украина, 86123.
E-mail: ar-proekt@mail.ru*

Получена 2 марта 2012; принята 23 марта 2012.

Аннотация. Статья посвящена проблемам подготовки студентов и аспирантов архитектурных специальностей по вопросам проектирования для потребностей инвалидов и людей преклонного возраста. Рассматривается опыт подготовки специалистов в этом направлении путем дополнения и переработки некоторых теоретических и практических дисциплин, читаемых в архитектурных вузах. Акцентируется внимание на существенных недостатках этого подхода, на невозможности обеспечения целостности восприятия материала. На основе результатов выполненных исследований автором делается вывод о необходимости и целесообразности разработки единого тематического курса, целиком ориентированного на подготовку в данном направлении. Приводится краткая характеристика некоторых важнейших вопросов в области специализированного дизайна и архитектуры, которые могут быть положены в основу содержания предлагаемого курса.

Ключевые слова: люди с ограниченными физическими возможностями, специфические и общечеловеческие потребности, современные требования к подготовке студентов архитектурных специальностей, тематический курс по вопросам проектирования для потребностей инвалидов и людей преклонного возраста, целостность и адекватность восприятия материала.

PLANNING WITH TAKING INTO ACCOUNT THE NEEDS OF INVALIDS AND OLD PEOPLE AS ONE OF THE MEANINGFUL DIRECTIONS IN CONTEMPORARY TRAINING OF ARCHITECTURAL SPECIALITIES

Nickolay Sholukh

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavina Str., Makiivka, Donetsk Region, Ukraine, 86123.*

E-mail: ar-proekt@mail.ru

Received 2 March 2012; accepted 23 March 2012.

Abstract. The article is devoted to the problems of training of students and postgraduate students on questions of planning for the needs of invalids and old people. The experience of training of specialists in this direction by supplement and remaking of some theoretical and practical disciplines of architectural institutes is considered. The special attention to essential shortcomings of this approach, impossibility of safeguarding of integral perception of the material is given. On the bases of results of the fulfilled researches the conclusion about necessity and advisability of working out of the single thematic course of studies entirely oriented on this direction of training is drawn. The short description of some paramount questions in field of special design and architecture for offered course is given.

Keywords: people with restricted physical abilities, special and common to all mankind needs, contemporary demands to training of architectural specialities, the single thematic course of studies on questions of planning for the needs of invalids and old people, integral and adequate perception of the material.

*... что значит написанное: камень, который отвергли строители, тот самый сделался главою угла?
(Евангелие от Луки, XX, 17)*

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

У системі підготовки студентів архітектурних спеціальностей питання, пов'язані із проектуванням для потреб інвалідів та людей похилого віку, довгий час практично ніяк не розглядалися, а якщо говорити більш відверто, просто ігнорувались. Будівельні норми і правила, що установлені виходячи із потреб середньостатистичної здорової людини, вважались основоположними і однозначними, такими, що не терплять будь-яких інших розширених прочитань. Питання, які будь-яким чином суперечили цим нормам (або не могли бути ними охоплені), вважались у більшості випадків несуттєвими, такими, що не заслуговують уваги майбутніх фахівців.

Наприкінці другої половини ХХ століття у нашій країні відбулися значні соціальні зміни щодо поглядів суспільства на проблеми інвалідів. На державному рівні прийнято чимало прогресивних законів та постанов, відповідно до яких ні один соціально значущий об'єкт, що будується, не може бути зданий в експлуатацію, якщо він не буде адаптований до потреб інвалідів [5, 11 та ін.]. За важливістю і актуальністю цю вимогу можна порівняти із тим самим наріжним каменем, який в обов'язковому порядку має бути укладений будівельниками в основу будівлі, що ними споруджується.

Останнім часом проектування з урахуванням потреб людей з обмеженими фізичними можливостями стає одним із пріоритетних напрямків

фахової підготовки студентів архітектурних, дизайнерських, інженерно-будівельних та інших суміжних із ними спеціальностей. Необхідність підвищеної першочергової уваги саме цьому напрямку підготовки порівняно із багатьма іншими, що давно склалися, обумовлена цілою низкою передумов. Із числа останніх найбільш значущими можуть вважатися соціально-економічні, урбоекологічні та певні регіональні умови і чинники, які обумовлюють тенденції подальшого неухильного зростання частки інвалідів та фізично ослаблених людей в загальній масі населення сучасних міст. Говорячи про це, слід зазначити, що у швидкому погіршенні демографічної ситуації неабияку роль можуть відігравати деякі регіональні чинники, такі, наприклад, як високий ступінь техногенного забруднення територій (що, як відомо, є надто характерним для багатьох крупних і найкрупніших промислових міст та їх агломерацій) [2, 7, 8, 12 та ін.]. Отже швидке збільшення кількості інвалідів та фізично ослаблених людей, що спостерігається в багатьох країнах світу і особливо в їх промислових регіонах, – це є одна із найбільш великих і надзвичайно гострих на сьогоднішній день проблем, яка стоїть перед людством і потребує негайного вирішення.

Інваліди і просто фізично ослаблені люди (маються на увазі ті, що не мають офіційного статусу інвалідності) складають значну частину суспільства в нашій країні. Цим людям, також як і здоровим, потрібне доступне комфортне середовище життєдіяльності. Проектуванням такого середовища, яке б ураховувало специфіку цих людей, їх обмежені функціональні можливості, покликані займатися фахівці в галузі спеціалізованого дизайну і архітектури.

Аналіз останніх публікацій і розробок за темою дослідження

В Україні, також як і в Росії і більшості країн СНД, розглядувана проблема тривалий час залишалася без уваги. У цих країнах до сьогодні практично не розроблено ніяких навчальних програм, які хоч як би були зорієнтованими на підготовку спеціалістів у цій галузі. Це в однаковій мірі стосується і більшості навчальних і навчально-методичних посібників, які видано за останні роки і рекомендовано Міністерством

освіти і науки України для студентів вищих навчальних закладів архітектурного профілю.

Так, у дуже гарному в багатьох відношеннях посібнику В. П. Короля «Архітектурне проектування житла: Навчальний посібник», виданому в 2006 р. [9], висвітленню питань, пов'язаних із проектуванням для потреб інвалідів, виділено лише чотири неповних сторінки. До того ж викладений матеріал має чимало суттєвих розбіжностей щодо визначення максимально допустимих параметрів крісел-колясок, пандусів та інших важливих для інвалідів пристосувань та елементів (наприклад, замість максимально допустимої нормативної величини нахилу пандуса 8% (1:12) у посібнику надається, що цей показник має бути не більш 5% (1:20)) [9, с. 98–100]. На жаль, у посібнику є також чимало розбіжностей щодо використання і тлумачення деяких важливих термінів і понять (наприклад, замість науково обґрунтованого терміна «інвалідне крісло-коляска» використовується термін «інвалідний візок», що з точки зору етимології і змісту цього поняття не може вважатися правильним).

Навчальний посібник І. О. Данчака і С. М. Лінди «Пристосування житлового середовища для потреб людей з обмеженими фізичними можливостями», виданий у 2002 р., майже повністю присвячений розглядуваній тематиці [3]. Висловлюючи велику пошану і вдячність цим авторам, слід зауважити, що багато які важливі питання у цьому посібнику розглянуто у дуже стислій формі, а основний обсяг ілюстрованої частини книги, взятий із більш раннього зарубіжного видання Х. Ю. Калмет «Жилая среда для инвалидов» (1990 р.) [6], не містить необхідних анотацій та пояснень. Все це значно ускладнює створення цілісного й адекватного уявлення про проблему, про можливі шляхи і засоби її вирішення. Досить розгорнуто висвітлено деякі важливі питання у монографії Л. М. Бармашіної «Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення», виданої у 2006 р. [1], а також у методичному посібнику «Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами», підготовленому під егідою Всеукраїнського громадського соціально-політичного об'єднання «Національна Асамблея інвалідів України» у 2005 р. [4].

Значення таких цілеспрямованих наукових і методичних видань важко переоцінити, проте користування ними із метою отримання поглиблених знань може супроводжуватися певними труднощами. У більшості таких розробок не завжди достатньо уваги приділяється висвітленню психофізіологічної специфіки інвалідів, поглиблене вивчення якої є, як звісно, однією із основних передумов визначення правильного підходу до вирішення проблем. Не менш характерним для таких видань є також виділення будь-якої однієї методичної категорії інвалідів (частіш за все інвалідів-колясочників та сліпих) з одночасним ігноруванням усіх інших.

Все сказане вище можна, імовірно, частково пояснити тим, що при побудові структури і змісту таких видань висвітлення передумов вирішення розглядуваної проблеми, а також виявлення взаємозв'язку між її окремими аспектами не завжди вважається достатньо важливим, вартим уваги майбутніх фахівців. Звідси виходить, що багато які заявлені питання викладаються досить ізольовано одне від одного, без виявлення місця і ролі кожного з них у загальній картині знань, що будується.

Невирішена частина проблеми. Формулювання цілей і завдань дослідження

Отже, невирішена частина досліджуваної проблеми, якій саме і присвячується дана стаття, – це розробка і впровадження у навчальний процес єдиного тематичного курсу, цілком спрямованого на вивчення питань, пов'язаних із проектуванням для потреб інвалідів та людей похилого віку. Це доводиться констатувати в той час, коли вищезазначена проблема стає все більш актуальною, гостро відчувається потреба в фахівцях, які були б спроможними своєчасно і компетентно вирішувати такі питання [2, 10 та ін.]. З огляду на це, надто важливим і корисним є вивчення наявного досвіду підготовки фахівців у зазначеному напрямку в деяких вітчизняних архітектурних ВНЗ.

Аналіз досвіду підготовки студентів архітектурних спеціальностей з питань проектування для потреб інвалідів та людей похилого віку

Наявний досвід впровадження цього напрямку підготовки в деяких вітчизняних ВНЗ свідчить

про те, що для цих цілей частіше за все використовуються такі дисципліни, як «Дизайн архітектурного середовища», «Ергономіка», «Типологія будівель і споруд», «Архітектурне проектування», «Науково-дослідна робота студентів» («НДРС») та деякі інші. У робочих програмах цих дисциплін, залежно від їх тематичної спрямованості, можуть передбачатися (або акцентуватися) ті чи інші питання або аспекти, важливі з точки зору розглядуваної проблеми. Так, наприклад, у рамках вивчення дисципліни «Дизайн архітектурного середовища» (за умови її відповідної переробки) студенти можуть ознайомитися із деякими групами вимог, які необхідно враховувати при проектуванні середовища життєдіяльності для людей з обмеженими фізичними можливостями. У числі таких вимог слід зазначити соціальні, психологічні, ергономічні, антропометричні, санітарно-гігієнічні, а також спеціальні конструктивні, інженерно-технічні, композиційні та деякі інші. Більш поглиблений розгляд ергономічних і антропометричних особливостей цих людей і обумовлених ними особливих груп вимог може бути передбачений у рамках вивчення таких наукоємних дисциплін, як «Ергономіка» (або «Архітектурна ергономіка») і «НДРС» (при виконанні відповідних дослідних робіт із цих дисциплін).

Завдяки вивченню цих і деяких інших нечисленних, але певним чином адаптованих дисциплін студенти знайомляться із специфічними потребами указаних категорій населення, вчать-ся самостійно формулювати відповідні групи вимог до об'єктів, що проектуються. Досвід ДонНАБА, ХНУБА, НУ «Львівська політехніка», КНУБА і деяких інших ВНЗ говорить про те, що досить ефективним плацдармом для відпрацювання задач нового напрямку є виконання різних курсових проектів, дипломних та магістерських робіт, безпосередньо присвячених розглядуваній тематиці. У зв'язку із цим доречним буде зазначити, що на архітектурному факультеті ДонНАБА під науковим керівництвом автора цієї статті вже протягом досить великого періоду часу (починаючи із 1995 р.) щороку готуються дипломні й магістерські роботи, присвячені питанням проектування для потреб інвалідів та людей похилого віку. В більшості таких робіт робляться спроби вирішення гострих соціальних проблем Донбаського регіону, в багатьох промислових містах якого, як вже було заз-

начено раніше, реєструється один із найбільш високих по країні відсоткових показників по кількості інвалідів та фізично ослаблених людей в загальній масі населення. Можна із певною часткою упевненості вважати, що чим більш складною і більш наближеною до реальності буде дослідна або проектна задача, тим вище буде імовірність того, що студенти будуть краще підготовлені у цій галузі, навчатися уникати надуманих формальних вирішень.

Можна бачити, що досвід впровадження розглядуваного напрямку підготовки студентів архітектурних спеціальностей шляхом адаптації певних дисциплін, а також курсового та дипломного проектування має багато позитивного. Разом з тим, слід визначити роз'єднаність та інерційність зусиль цього підходу. По-перше, це необхідність залучення декількох різних дисциплін, які при цьому можуть вимагати суттєвої переробки свого змісту. По-друге, що також дуже незручно, ці дисципліни можуть читатися на абсолютно різних курсах і семестрах, тим самим значно порушуючи послідовність викладання матеріалу. Розосередження питань, що вивчаються в різних дисциплінах і курсах, перешкоджає виробленню у студентів цілісної уяви про предмет. Це, напевно, один із найбільш суттєвих недоліків такого підходу, із яким якщо і можна миритися, то тільки на початковому підготовчому етапі.

Другий підхід, про який далі буде йти мова, ставить за свою основну мету розробку і впровадження в навчальний процес відповідного тематичного курсу, присвяченого вивченню найбільш важливих питань в галузі спеціалізованого дизайну і архітектури. Такий курс, поданий як окрема дисципліна (наприклад, «Спеціалізований дизайн для інвалідів та людей похилого віку» або «Безбар'єрне архітектурне середовище для людей з обмеженими фізичними можливостями»), може викладатися протягом одного або декількох семестрів, що ідуть один за одним. Впровадження в навчальний процес єдиного тематичного курсу замість декількох роз'єднаних створює передумови для більш повного й адекватного сприйняття матеріалу. В цьому разі, як свідчить вже наявний досвід, значно легше забезпечується необхідна послідовність та взаємозв'язок питань, що викладаються.

Деякі пропозиції та рекомендації щодо побудови структури і змісту навчального курсу «Безбар'єрне архітектурне середовище для людей з обмеженими фізичними можливостями»

Основу змісту запропонованого курсу можуть скласти такі основні групи питань, що вважаються найбільш важливими в галузі спеціалізованого дизайну і архітектури (зазначимо ці групи питань в тій послідовності, яка може бути прийнята при їх викладанні):

1. *Адаптація архітектурного середовища міста до потреб інвалідів та людей похилого віку.* Ця група питань є першочерговою у розгляді, оскільки розкриває суть і деякі важливі містобудівні та технічні умови реалізації однієї із значущих загальнолюдських потреб інвалідів – можливості самостійно (без будь-якої залежності від інших людей) орієнтуватися і діяти в якомого більшому фізичному й соціальному просторі. Останній, як вже було розглянуто раніше, має тенденцію стискуватися (як в переносному так і в прямому розумінні цього слова) в міру ускладнення наявного недугу. В числі найбільш важливих питань цієї групи, що підлягають поглибленому вивченню, необхідно назвати наступні (які, в свою чергу, пропонується розбити на дві основні підгрупи):

1.1. Полегшення умов просторової орієнтації інвалідів на території і в будівлях міста:

- раціоналізація функціонально-планувальної структури міста, що здійснюється з метою забезпечення зручності розміщення його соціально значущих об'єктів (у тому числі призначених для маломобільних груп населення) відносно територій забудови та основних транспортних і пішохідних комунікацій;
- реконструкція існуючої і формування нової розгалуженої мережі об'єктів соціально-побутового й медичного обслуговування інвалідів та людей похилого віку, яка враховує особливості локалізації цих груп населення в структурі міста, можливі коливання їх чисельності в окремих районах і зонах, а також повністю узгоджується з основними характерними маршрутами пересування цих людей;
- улаштування системи спеціальних орієнтирів на території і в будівлях міста, що враховують

специфіку сприйняття і особливості пересування у просторі інвалідів різних медичних категорій, включаючи людей похилого віку, які можуть страждати вираженими порушеннями сенсорних і психічних функцій, значною загальмованістю й неадекватністю сенсорно-рухових реакцій тощо.

1.2. Удосконалення транспортних і пішохідних комунікацій міста з урахуванням вимог доступності й безпеки пересування інвалідів. Ця підгрупа питань, так само як і попередня, розкриває деякі важливі умови поширення фізичного й соціального простору інвалідів. Можливість безперешкодного й безпечного пересування на території і в будівлях міста (чи будь-якого населеного пункту) – одна із найважливіших соціальних потреб інвалідів, яка за своєю значущістю та змістом у жодному разі не поступається попередній (пов'язаній, як вже відзначалось, із зручностями просторової орієнтації цих людей). Питання, що розкривають умови реалізації цієї потреби, пропонується виділити в окрему групу лише на підставі того, що у даному випадку основним об'єктом розгляду є інженерно-транспортна інфраструктура міста та її складові елементи, включаючи ділянки пішохідних комунікацій. Говорячи про важливість розгляду питань цієї підгрупи, необхідно звернути увагу на неоднозначність деяких нормативних положень і правил, установлених у цій галузі, на наявні численні приклади їх неправильного тлумачення та повного ігнорування у реальній практиці. У зв'язку із цим доречним буде деякі питання курсу присвятити розгляду прикладів стихійного облаштування вулиць міста (включаючи під'їзди житлових будинків) ненормативними пандусами та іншими всілякими допоміжними пристроями, виконаними зі значними відхиленнями від «чинних норм».

2. Можливість урахування специфічних і загальнолюдських потреб інвалідів у проектних вирішеннях деяких типів будівель і споруд спеціалізованого та загальноміського призначення: архітектурно-планувальні та соціально-психологічні аспекти. Розгляд питань цієї групи ставить за свою основну мету показати, яким чином і наскільки повно можуть бути враховані (або не враховані) потреби інвалідів при проектуванні того чи іншого типу будівлі або споруди.

Типологія об'єктів, що пропонується до розгляду, повинна підбиратися таким чином, щоб якомога більш повно охопити спектр потреб інвалідів. До того ж мова йде не тільки про специфічні потреби, що безпосередньо обумовлені недугою, але й про так звані загальнолюдські, що виявляються в таких життєво важливих сферах, як суспільна, виробнича, культурно-освітня, духовна та деяких інших. При цьому слід враховувати, що багато які неспеціалізовані об'єкти соціальної інфраструктури міста, в яких, в основному, і реалізуються загальнолюдські потреби, виявляються, як правило, монофункціональними (тобто такими, що забезпечують задоволення лише якої-небудь однієї із таких потреб). І, навпаки, спеціалізовані об'єкти, які призначаються для інвалідів певних медичних категорій, виявляються у більшості своєї поліфункціональними (тобто такими, що забезпечують задоволення як специфічних, так і деяких загальнолюдських потреб цих людей).

3. Формування фізико-гігієнічних режимів у будівлях і спорудах з урахуванням стану здоров'я інвалідів і специфіки їх життєдіяльності. Метою розгляду питань цієї групи є ознайомлення із деякими принципами і прийомами формування оптимальних фізико-гігієнічних режимів всередині будівель і споруд, призначених для інвалідів певних медичних категорій. При викладанні цих питань особлива увага повинна приділятися таким визначальним факторам, як: ослабленість захисних і адаптаційних можливостей організму, що є характерною для значної більшості інвалідів; вимушене тривале перебування цих людей в одних і тих же приміщеннях, спричинене їх обмеженою мобільністю; особливості впливу деяких параметрів внутрішнього середовища приміщень на стан порушених фізіологічних функцій інвалідів; експансія у внутрішнє середовище спеціалізованих будинків великої кількості шкідливих хімічних речовин, що виділяються із поверхні багатьох сучасних опоряджувальних та будівельних матеріалів, тощо.

4. Можливості використання композиційних прийомів і елементів як допоміжних засобів компенсації і корекції порушених психофізіологічних функцій інвалідів. Матеріал, поданий з даної групи питань, дуже щільно кореспондується із ма-

теріалом, який викладається студентам архітектурних ВНЗ на заняттях з композиції, історії мистецтва і архітектури, а також з деяких інших суміжних дисциплін. Однак у цьому випадку багато які композиційні прийоми і елементи, давно відомі в теорії архітектури, розглядаються з принципово іншої точки зору. На перше місце ставиться не досягнення композиційної виразності як такої, а створення умов, за якими наявні порушення тих чи інших психофізіологічних функцій інваліда і пов'язані із ними наслідки могли б бути частково або повністю компенсовані або кориговані. Наприклад, полегшення умов сприйняття (що дуже важливо при сенсорних порушеннях) може досягатися шляхом залучення прийомів узагальнення, гіперболізації, контрапосту та інших, широко застосованих в деяких видах образотворчого мистецтва і архітектури. Формування візуально стійкого просторового оточення (що надто важливо при невірноваженому психічному стані, різних формах ураження опорно-рухового апарата, які супроводжуються нестійкістю положення тіла у просторі, а також при вираженій загальній ослабленості організму тощо) може досягатися шляхом співмасштабного і тектонічно правильно вибудованого поєднання найближчих елементів, що потрапляють у поле зору людини. Акцентуючи увагу на особливостях вивчення цього матеріалу, зазначимо, що наведені тут приклади демонструють лише дуже незначну частину тих надто широких компенсувальних та коригувальних можливостей, які можуть мати деякі давно відомі композиційні прийоми та елементи.

Література

1. Бармашина, Л. М. Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення [Текст] / Л. М. Бармашина. – К. : Союз-Реклама, 2000. – 89 с.
2. Борисова, А. Они – незрячие, а мы слепые? [Текст] / А. Борисова // Панорама. – 2011. – 3–9 ноября. – С. 10.
3. Данчак, І. О. Пристосування житлового середовища для потреб людей з обмеженими фізичними можливостями [Текст] : Навчальний посібник / І. О. Данчак, С. М. Лінда. – Львів : Нац. Ун-т «Львівська політехніка», 2002. – 128 с. – ISBN 966-553-249-9.

Основні узагальнення й висновки

Таким чином, нами виділено деякі найбільш важливі питання спеціалізованого дизайну і архітектури, які можуть бути покладені в основу курсу, що пропонується. Як бачимо, багато які із перелічених питань безпосередньо стосуються умов реалізації певних специфічних та загальнолюдських потреб інвалідів. Звичайно, коло завдань, що вирішуються засобами спеціалізованого дизайну і архітектури, значно ширше. Його вивчення не може обмежуватися розглядом тільки відзначених тут питань. Для створення цілісного уявлення про проблему, що розглядається, потрібно виходити за межі границь, що окреслюються структурою цього курсу (чи будь-якого іншого навчального курсу, розробленого для цих цілей). Останній, як вже це було сказано раніше, покликаний дати лише загальне уявлення про деякі ключові питання та поняття в галузі спеціалізованого дизайну і архітектури. Знання з таких питань, одержані в результаті вивчення курсу, повинні стати для майбутніх фахівців своєрідною системою орієнтирів на шляху подальшого поглибленого вивчення ними цієї тематики, яка, ще раз підкреслимо, є надто ємною і багатоаспектною. Підводячи підсумок сказаному, зробимо таке узагальнення: поглиблене вивчення питань спеціалізованого дизайну і архітектури, яке може здійснюватися на основі спеціально розробленого для цих цілей тематичного курсу, слід вважати в числі найбільш важливих і обов'язкових напрямків підготовки студентів архітектурних та інженерно-будівельних спеціальностей.

References

1. Barmashina, L. M. Formation of life activity for handicapped people. Kyiv: Soiuz-Reklama, 2000. 89 p. (in Ukrainian)
2. Borisova, A. They are unseeing and we are blind? In: *Prospect*, 2011, 3–9 November, p. 10. (in Russian)
3. Danchak, I. O.; Linda, S. M. Living environment adaptation for needs of handicapped people. Textbook. Lviv: Lviv Polytechnic National University, 2002. 128 p. ISBN 966-553-249-9. (in Ukrainian)
4. Activities availability of social and life destination for handicapped people. Teacher edition. The second edition, report. Kyiv, 2005. 102 p. (in Ukrainian)

4. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами [Текст] : Методичний посібник / Львівським обласним відділенням Українського фонду «Реабілітація інвалідів». – Вид. 2-е, допов. – К. : [б. в.], 2005. – 102 с.
5. Про внесення змін до Закону Української РСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР» : Закон України : 14 жовтня 1994 року № 204/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 45. – С. 234–239.
6. Калмет, Х. Ю. Жилая среда для инвалида [Текст] / Х. Ю. Калмет. – М. : Стройиздат, 1990. – 128 с. : ил. – ISBN 5-274-01269-8.
7. Карпенко, Е. «Нездоровые» наши проблемы с точки зрения статистики [Текст] / Е. Карпенко // Донбасс. – 2003. – 15 августа. – С. 3.
8. Коженцева, И. Страшное лидерство: в Донецке самый высокий в нашей стране показатель детской смертности – 14,1 на одну тысячу рожденных [Текст] / И. Коженцева // Донбасс. – 2006. – 17 августа. – С. 9.
9. Король, В. П. Архитектурное проектирование жилья [Текст] : Навчальний посібник / В. П. Король. – К. : ФЕНІКС, 2006. – 208 с. – ISBN 966-651-358-7.
10. Машталярчук, Б. Становище з доступністю – критичне: про створення безперешкодного середовища для маломобільних груп населення [Текст] / Б. Машталярчук // Повір у себе. – 2005. – 16–30 листопада. – С. 6–7.
11. Про введення в дію Закону Української РСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР» : Постанова Верховної Ради Української РСР від 21 березня 1991 року № 876-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 21. – С. 555.
12. Суржик, Л. Славянский крест: о неблагоприятных демографических тенденциях в Украине [Текст] / Л. Суржик // Донбасс. – 2006. – 4 октября. – С. 9.
5. Law of Ukraine No. 204/94-BP dated back to October, 14, 1994 «About entering of changes to the law of Ukraine «About social security system of handicapped people in Ukraine»». In: *Register of the Parliament of Ukraine*, 1994, No. 45, p. 234–239. (in Ukrainian)
6. Kalmet, H. Yu. Living environment for handicapped people. Moscow: Stroizdat, 1990. 128 p. ISBN 5-274-01269-8. (in Russian)
7. Karpenko, E. «Sick» problems from statistic viewpoint. In: *Donbas*, 2003, 15 August, p. 3. (in Russian)
8. Kozhentseva, I. Terrible leading: there is the highest factor of child mortality of our country in Donetsk – 14,1 to thousand of newborns. In: *Donbas*, 2006, 17 August, p. 9. (in Russian)
9. Korol, V. P. Architectural engineering of residence. Textbook. Kyiv: FENIKS, 2006. 208 p. ISBN 966-651-358-7. (in Ukrainian)
10. Mashtaliarchuk, B. State with availability – critical: about free environment making for handicapped people. In: *Believe to yourself*, 2005, 16–30 November, p. 6–7. (in Ukrainian)
11. Act of Verkhovna Rada of Ukraine No. 876-XII dated back to March, 21, 1991 «About introduction into operation of the law of Ukraine «About bases of handicapped people social protection in Ukraine»». In: *Register of the Parliament of Ukraine*, 1991, No. 21, p. 555. (in Ukrainian)
12. Surzhik, L. Slavic cross: about negative demographic trend in Ukraine. In: *Donbas*, 2006, 4 October, p. 9. (in Russian)

Шолух Микола Володимирович – доктор архітектури, доцент; професор кафедри архітектурного проектування Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: дослідження особливостей формування середовища життєдіяльності й реабілітації маломобільних груп населення у містах промислового типу. Розробка науково-практичних рекомендацій щодо проектування і реконструкції об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури міста із урахуванням потреб людей з обмеженими фізичними можливостями. Підготовка науково-методичних і довідкових посібників з питань проектування безбар'єрного архітектурного середовища.

Шолух Николай Владимирович – доктор архитектуры, доцент; профессор кафедры архитектурного проектирования Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: исследование особенностей формирования среды жизнедеятельности и реабилитации маломобильных групп населения в городах промышленного типа. Разработка научно-практических рекомендаций по проектированию и реконструкции объектов социальной и инженерно-транспортной инфраструктуры города с учетом потребностей людей с ограниченными физическими возможностями. Подготовка научно-методических и справочных пособий по вопросам проектирования безбарьерной архитектурной среды.

Nickolay Sholukh – DSc (Architecture), Associate Professor; Architectural Planning Department, Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific interests: research of peculiarities of forming of the environment of vital activity and rehabilitation of not mobil groups of population in towns of industrial type. Working out of science-practical recommendations about planning and reconstruction of the objects of social and engineering-transport infrastructure of town with taking into account the needs of physically handicapped people. Writing of the science-methodical and reference books about planning of barrierless architectural environment.

